

УДК 37.016;81.111

ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ТА НАВИЧОК МОВЛЕННЯ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКИХ ФАКУЛЬТЕТІВ ЗАСОБАМИ ДИСЦИПЛІНИ "АНГЛІЙСЬКА МОВА"

Костюк Мирослава Павлівна

м.Ужгород

В статті досліджується проблема формування умінь та навичок мовлення в соціокультурному контексті студентами вищих мистецьких навчальних закладів. Визначені критерії рівня сформованості соціокультурної компетенції в умовах комунікативно орієнтованого навчання. Виконання основних завдань, розглянутих у статті, забезпечить автоматизацію навичок професійного мовлення для здійснення міжкультурного спілкування засобами англійської мови.

Ключові слова: соціокультурна компетенція, мистецька освіта, професійне мовлення, комунікативно орієнтованого навчання, міжкультурне спілкування.

Соціокультурні аспекти професійної діяльності майбутніх митців пов'язані із знанням і дотриманням міжнародних норм співробітництва у сфері культури та мистецтва, вмінням вести відповідну документацію англійською мовою, з готовністю до професійного спілкування з зарубіжними колегами тощо. Міжкультурний та освітній обмін, а також підписання міжнародних угод і міжкультурне спілкування загалом, було б неможливим без знання іноземних мов. У Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання – зазначено, що Рада Європи прагне покращити якість спілкування між європейцями з різною мовою та культурним підґрунтям [2]. Тому одним зі шляхів оновлення змісту освіти у вищих навчальних за-

кладах України інтеграцією до європейського та світового освітніх просторів є орієнтація навчальних програм на набуття ключових компетенцій, тобто кола питань, проблем тощо, у яких особа добре орієнтується, і на створення ефективних механізмів їх запровадження. У такому контексті актуальною постає проблема формування умінь та навичок мовлення в соціокультурному аспекті як одна з важливих у процесі підготовки студентів до здійснення міжкультурного спілкування засобами англійської мови. Відома, що процес навчання мови у Вузів, здійснюється згідно Програми АМПС (англійська мова для професійного спілкування), яка є гнучким документом і містить в собі цілу низку загальних рис, що дозволяють викладачам практикам адаптувати навчальні плани АМПС до різноманітних потреб студентів та викладачів. Її можна застосовувати за умови внесення необхідних коректив у конкретних ситуаціях, відповідно до потреб ВНЗ і студентів. Таким чином Програма є відкритою для подальшого розвитку та поліпшення по мірі накопичення досвіду її застосування. Програма АМПС реалізується шляхом досягнення таких цілей: практична, освітня, пізнавальна, розвиваюча, соціальна та соціокультурна, на якій ми і зупинимось. Соціокультурна ціль полягає в досягненні широкого розуміння важливих і різнопланових міжнародних соціокультурних проблем, для того щоб діяти належним чином у культурному розмаїтті професійних та академічних ситуацій.

У поняття соціокультурного контексту входить соціокуль-

турна компетенція, яка визначається вченими (В.В.Сафонова, П.О.Бех, Л.В.Біркун, Л.В.Калініна, І.В.Самойлюкевич та ін.) як уміння вибрати потрібний рівень мовного етикету, доречний у конкретній ситуації спілкування, залежно від соціального статусу співрозмовника. Під соціокультурною компетенцією дослідники (Н.К.Склярєнко, Г.Д.Томашин досліджували дану проблему на рівні діалогу культур і цивілізацій. Ю.І.Пассов сформулював сучасну концепцію іншомовної освіти, яка базується на інтегрованому навчанні мови та культури відповідних країн, на діалозі рідної та іноземної культур. Дослідниця Р.О.Гришкова у своїх наукових працях розробила науково-методичну систему формування іншомовної соціокультурної компетенції, що сприяє практичній підготовці студентів нефілологічних спеціальностей до реалізації фахового потенціалу, до полілогу культур та професійного функціонування в міжкультурному середовищі. Вона відображена у моделі, яка базується на культурологічному підході до навчання мови, компаративній технології формування іншомовної соціокомпетенції, використанні міжпредметної координації в навчанні англійської мови за професійним спрямуванням та фахових дисциплін і сприйнятті студента як суб'єкта навчальної діяльності [1].

А от увага дослідників до соціокультурної компетенції посилилася завдяки визнанню перспективності впровадження комунікативного підходу в процес навчання іноземних мов. Порівняно з поняттями «компетентність», «компетенція» як соціально закріплені освітні результати є похідним, дещо вузьким поняттям. У нашому мовленнєвому випадку ми маємо справу з комунікативною, міжкультурною та соціолінгвістичною компетенцією. Коли мова йде про формування комунікативної, мається на увазі здатність здійснювати як безпосереднє спілкування (говоріння, розуміння на слух), так і опосередковане спілкування (читання з розумінням іншомовних текстів, написання листів, документів). Сьогодні це особливо актуально, так як процес оволодіння іноземною мовою повинен дозволити використовувати мову практично. Одним із елементів комунікативної компетенції є соціокультурна компетенція. Вона включає в себе знання з країнознавства, культурології, а також уміння використовувати ці знання у процесі спілкування з представниками інших культур. Чому так важливо митцям володіти іноземною мовою? Тому що в умовах навчання іноземної мови в немовному вищому навчальному закладі необхідним є формування не тільки загальної, але й спеціалізованої комунікативної компетенції в професійній і трудовій сферах спілкування у зв'язку з потребами професійної діяльності в галузі майбутньої спеціальності.

Мета даної статті – визначити завдання, які можна успішно використати для розвитку умінь та навичок мовлення у соціокультурному контексті.

Зупинимось на деяких завданнях, які можна використовувати для розвитку навичок мовлення в умовах комунікативно орієнтованого навчання. Наш досвід упровадження мистецького курсу англійської мови переконує, що ефективними у формуванні умінь та навичок мовлення студентів в соціокультурному аспекті є такі види завдань:

- аудіювання матеріалів (автентичних і методично адаптованих), що розвивають навички слухання та розуміння почутого, ілюструють вживання в мовленні взірці соціальних стосунків;
- виконання спеціальних вправ з читання та говоріння для формування соціокультурної обізнаності;
- упровадження інноваційних типів занять.

Надання саме усному мовленню першочергового значення можна пояснити кількома причинами. Ми базуємося на тому, що людина спочатку вчиться говорити, і мовлення – це її природна потреба. З одного боку, у людини завжди є бажання поспілкуватися з іншими. Тобто, коли ми спілкуємося, то використовуємо мову для виконання таких функцій, як аргументування, переконання, заперечення, пропозиції, висловлення формул ввічливості, згоди,

незгоди тощо. З іншого боку, практика навчання студентів іноземної мови свідчить про те, що якщо вони здатні опрацювати текст з фаху зі словником, зрозуміти зміст викладеної в тексті інформації та відтворити її різних формах: відповідях на запитання; короткому викладі змісту прочитаного; виконанні вправ на охоплення змісту тексту, особливо коли це фахові теми, виникають значні труднощі. Студенти повинні одночасно спрямовувати свої зусилля на правильний фонетичний, граматичний, лексичний і стилістичний виклад думок, тобто на форму, а також на те, що вони говорять, тобто на зміст. Важливо також урахувати логічну послідовність, ставлення мовця до того, що він говорить, тривалість і завершеність думки. До того ж в основному під час їхньої розумової діяльності відбувається ще й процес перекладу з рідної мови українською, а при отриманні відповіді іноземною мовою – процес перекладу з іноземної на рідну. Мислити іноземною мовою – це найвищий шабель володіння нею. Навчити мислити студентів англійською-одне із завдань, яке стоїть перед нами фахівцями з мови. Для того щоб спілкування було успішним, студенти повинні також мати соціокультурну і лінгвокраїнознавчу компетенцію. Тому основне зусилля викладачів іноземної мови повинне бути спрямоване на те, як навчити студентів спілкуватися, говорити, висловлювати свої думки, аргументувати їх, сперечатися, заперечувати, погоджуватися, тобто здійснювати акт комунікації. Ці дії повинні бути доведені у процесі навчання до рівня навички.

У процесі навчання та формування соціокультурної обізнаності, говоріння тісно переплітається з аудіюванням та читанням як видами мовної діяльності.

Читання іноземною мовою як комунікативне вміння та засіб спілкування є найбільш розповсюдженим способом комунікації, яким студенти мають оволодіти згідно з вимогами навчальної програми з іноземних мов [6, с.3].

Культура людини значною мірою залежить від її вміння розуміти літературу. Література справляє естетичний вплив на особистість, стимулюючи його творчу здатність пізнавати дійсність, зображену в тексті, що спонукає його до самостійних суджень і висновків, дає можливість для розвитку світогляду, допомагає правильно зорієнтуватися в складному процесі самопізнання. За умови протікання процесу оволодіння іноземною мовою поза межами мовної спільності, роль художнього тексту значно зростає, оскільки він певною мірою реконструює мовне середовище. Уміння читати надає можливість фахівцям у своїй подальшій діяльності удосконалювати уміння усного мовлення і т. ін. Студенти зустрічаються з проблемами, коли читають адаптовані та неадаптовані уривки з автентичних творів на ІУ–У курсах.

Навчальні заняття, в процесі вивчення яких, вони як майбутні художники набувають певних професійних знань та вмінь, включають:

- а) курс практичної мови, де студенти набувають відповідних знань з граматики та збагачують лексику;
- б) заняття з додаткового читання, де у студентів формуються вміння читати іншомовну художню літературу;
- в) заняття з інтерпретації та аналізу текстів, протягом яких формуються вміння здійснювати лінгвістичний аналіз тексту та передачу його змісту;
- г) курс, де протягом серії лекційно-практичних занять з навчання рисунку, композиції, пластичної анатомії формуються основи професійних умінь.

Але жодна з цих фахових дисциплін взятих окремо не забезпечує повноцінної професійно-методичної підготовки, необхідної для організації та проведення занять у навчальному закладі. Слід відмітити, що структура занять з мови по суті відрізняється від занять з фахових дисциплін, і ці заняття рідко бувають орієнтованими на професію художника чи вчителя малювання. Звідси виникає невідповідність між умовами і способами засвоєння студентами фахових знань і опанування вміннями та умовами їх ін-

терактивного застосування у професійній діяльності англійською мовою.

Щоб запроваджувати інноваційні методики та форми навчання, необхідно брати до уваги соціальну компетентність викладача, враховуючи загальнопедагогічну специфіку навчального процесу в мистецькому навчальному закладі. Особливі вимоги сьогодні висувуються до образу викладача та створення таких міжособистісних відносин між викладачем і студентом, які сприяють розвитку доброзичливості, чуйності, терпимості, толерантності. Про це наголошували в своїх працях видатні вітчизняні педагоги П.Каптерев, А.Макаренко, В.Сухомлинський, К.Ушинський та регіональні педагоги-митці А.Ерделі, Й.Бокшай, Ф.Манайло.

Сучасний викладач – образ ерудита, який уміє застосовувати свої знання для аналізу різноманітних ситуацій, жити і працювати у швидкозмінному оточенні, використовувати свої здібності для подолання стереотипів, усвідомлювати свою роль педагога у вихованні провідника національної ідеї та культури. Важливу роль у формуванні соціальної компетентності викладача відіграє не тільки певний досвід участі в соціально-політичних процесах, широкий доступ до ЗМІ, Інтернету, а й теоретичні знання з гуманітарних дисциплін, особливо з історії, географії, історії мистецтва, які набуваються через самоосвіту. Викладач іноземної мови повинен працювати в тісному контакті з академнаставником навчальної групи, проводити цікаву позакласну роботу з іноземної мови, підтримувати зв'язок з колегами профільюючих дисциплін для ознайомлення з навчальними програмами і, по можливості, використовувати у своїй роботі міжпредметні зв'язки. Формуючи навички мовлення, слід робити основний акцент на мимовільному запам'ятовуванні навчального матеріалу, надавати можливості студентам вести і аналізувати нотатки та щоденники натхнених, креативних думок, вражень, емоцій. На заняттях з іноземної мови необхідно створювати довірливу, доброзичливу атмосферу педагогічного спілкування, уважно і тактовно ставитись до студентів, беручи до уваги їх визначений рівень знань з англійської мови.

Процес розвитку та формування необхідних умінь та навичок мовлення здійснюється на основі різних видів, форм діяльності, інтерактивних методик навчання. Використання наочності і технічних засобів навчання сприяє удосконаленню навичок та вмінь, впливаючи на розум і почуття студентів, робить їх мовлення образним та емоційним, викликає інтерес до предмету. А інтерес, у свою чергу, стимулює пам'ять, яка забезпечує накопичення значної кількості мовного матеріалу. Зазначимо також і про те, що навчальна діяльність студентів залежить від спрямованості їх особистості, що головним чином виявляється в потребах і мотивах. Характерними для студентів-митців є потреби у відображенні внутрішніх і зовнішніх вражень, почуттів та пізнавальні потреби. Врахування цих потреб реалізується у взаємозв'язку іноземної діяльності з різними видами практичної діяльності. Типовими видами яких є трудова, пізнавальна та образотворча діяльність. Завдяки подібній взаємодії досягається необхідна динаміка заняття; навчальна діяльність набуває характеру гармонійного і розвиваючого процесу, де один вид діяльності переходить в інший, а завдання оволодіти мовленнєвим спілкуванням залишається відкритим. Типовою формою заняття є поєднанням індивідуальної, фронтальної форм роботи студентів з діяльністю в парах. Особливої ваги набувають вправи(рухові в мінігрупах), які допомагають розрядити напруження та створити ефект запам'ятовування, дати вихід загальмованій під час заняття енергії студентів та стимулювати їх розумову діяльність. Домінують підсумовуючі форми занять – конференції-презентації, на яких кожен студент має можливість показати сформовані свої комунікативні уміння із застосуванням комп'ютерної техніки для демонстрації буклетів, коротких повідомлень про перегляди мистецьких робіт, описів відвіданих галерей та виставок, короткометражних фільмів.

Завдяки здійсненню міжпредметної координації вдалося дійти згоди у відборі навчального іншомовного матеріалу для студентів спеціальності "Живопис". Цей напрямок підготовки не новий для нашого вузу, проте і кафедра не мала достатнього досвіду в організації навчання студентів професійно спрямованого англійського мовлення, тому викладачі підготували 1 диск з визначеннями ключових понять та ілюстраціями їх вживання українською мовою і передали цей матеріал на кафедру педагогіки та суспільних дисциплін для перекладу та опрацювання на заняттях англійської мови. Зараз ці напрацювання проходять апробацію і плануються до друку як навчально-методичний посібник для вивчення англійської мови за професійним спрямуванням. У посібнику будуть враховані соціокультурні аспекти організації роботи з різними рівнями та можливостями студентів.

Так, як соціокультурні аспекти професійної діяльності майбутніх художників пов'язані із знанням і дотриманням міжнародних норм співробітництва у сфері культури та мистецтва, вмінням вести відповідну документацію англійською мовою, з готовністю до професійного спілкування з зарубіжними колегами, студенти найчастіше залучаються до проведення інтегрованих занять, реальної участі в міжнародних виставках, пленерах, проектах, стажуванні. Крім того, налагоджується співпраця з провідними мистецькими вузами Словацької Республіки (Академія мистецтв в Банській Бистриці), Королівською Академією Угорщини, де навчався Адальберт Ерделі, Румунії та Польщі.

Орієнтуватись у нових ситуаціях спілкування, функціонувати на новому мовленнєвому матеріалі та в нестандартних ситуаціях; вживати соціокультурні терміни у студентів других курсів на 5% стійкіші, ніж у студентів(четвертих) контрольних груп. Це дає підстави викладачам кафедри замислитись над причинами такого явища: переглянути навчальні плани, проаналізувати роботу студентів, їхню завантаженість самостійними завданнями, успішність із фахових дисциплін. Узагальнення та підрахунки здійснювались під час відвідування та взаємовідвідування занять завідувачем кафедри педагогіки та суспільних наук і викладачами іноземних (англійської, німецької та французької) мов. До уваги брались показники, які ми визначили критеріями рівня сформованості соціокультурної компетенції студентів:

- ціннісне ставлення студентів до соціокультурної інформації;
- свідомість у використанні соціокультурних знань;
- гнучкість та стійкість навичок використання соціокультурних знань.

Проведене нами дослідження дає підстави стверджувати, що впровадження міжпредметної взаємодії у навчання професійно спрямованої англійської мови та фахових дисциплін створює умови для розширення іншомовної соціокультурної компетенції студентів.

Висновок. Отже, дане дослідження дає підстави констатувати, що опанування соціокультурних цінностей виявилось дійовим педагогічним засобом сприяння розширенню соціокультурної іншомовної компетенції студентів, у нашому випадку художніх спеціальностей. А в процесі формування іншомовної соціокультурної компетенції необхідно брати до уваги психологічні, педагогічні та організаційно-технологічні засади організації навчального процесу на факультеті.

Перспектива подальшого дослідження полягає в розробці перспективної методології навчання англійської мови професійно спрямованих студентів-художників ВНЗ на ґрунті комунікативної та предметної компетентностей в соціокультурному контексті, що дасть змогу кожному студенту відчувати себе дослідником, долучитись до реалій раніше не відомої, чужої культури. При цьому у підготовці студентів ВНЗ зазначеного профілю зможуть вирішитись два завдання: оволодіння майбутньою спеціальністю та засвоєння фахової інформації і користування англійською мовою з метою розвитку професійного мовлення.

Література та джерела

1. Гришкова Р.А. Формирование иноязычной социокультурной компетенции студентов нефилологических специальностей. [Електронний ресурс] / Р.А.Гришкова. – Режим доступу: <<http://www.twirpx.com/file/678129/>> – Загол. з екрану. – Мова укр.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К. : Ленвіт, 2003. – 261 с.
3. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Колектив авторів під керівн.: Г.Є.Бакаєва, – К.: Ленвіт, 2005 – 119 с.
4. Волченко О.М. Формування комунікативної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах: дис... кандидата пед. наук: спец. 13.00.01 «загальна педагогіка та історія педагогіки» / Ольга Михайлівна Волченко. – К.: АПН України, Ін-т педагогіки, 2006. – 264 с.
5. Козак С. В. Формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / Світлана Василівна Козак. – Одеса, 2001. – 20 с.
6. Складенко Н.К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь / Н.К.Складенко // Іноземні мови. – 1999. – №3. – С.3-7
7. Шубин Е.П. Языковая коммуникация и обучение иностранным языкам / Е.П.Шубин. – М. : Просвещение, 1972. – 347 с.

В статье исследуется проблема формирования умений и навыков устной речи в социокультурном контексте студентами высших художественных учебных заведений. Определены критерии уровня сформированности социокультурной компетенции в условиях коммуникативно ориентированного обучения. Выполнение основных задач, рассмотренных в статье, обеспечит автоматизацию навыков профессиональной речи для осуществления межкультурного общения средствами английского языка.

Ключевые слова: социокультурная компетенция, художественное образование, профессиональное общение, коммуникативно ориентированное обучения, межкультурное общение.

The problem of formation of speaking skills in social and cultural context to students of higher art educational institutions has been investigated in the article. The main criteria of socio-cultural competence have been defined in a communicatively oriented teaching. Basic tasks, considered in the article, will provide automation skills of the professional speaking for intercultural communication through English language.

Key words: sociocultural competence, art education, professional speaking communicative oriented teaching, intercultural communication.